

שמעתא עמיקתא

גליון כב' - פ' פינחס ה'תש"ע / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

ברכה אחרונה ותפילת ערבית, מה קודם

מצוי שבני התורה החוזרים מלימודם אוכלים בחיפזון ללכת מחיל אל חיל והולכים לתפלת מעריב טרם לימודם והרבה פעמים מתחייבים בברכה אחרונה בשעה שכבר הגיע זמן תפלת ערבית במנין קבוע שלהם. והנה יש לדון האם עליהם להתפלל מעריב ואח"כ לברך ברכה אחרונה שהרי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

והנה מצינו ב**נמוק"י** (הלי ציצית יב.) שכתב שראוי להקדים מצות ציצית לפני הנחת התפילין משום ששקולה כנגד כל המצות, ועוד "שהיא תדירה יותר" שנוהגת בין בחול בין בשבת ויו"ט ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ע"כ. ועיין ב**ב"י** (ריש סי' כה) שהביא דבריו. וכ"כ ה**לבוש** (שם אות א.) וכ"כ ה**ט"ז** (סי' כה ס"ק א.). ועיין ב**יד אפרים** (שם) וב**שמן המאור** (שם) שכתבו שכן דעת השו"ע ופירשו אמאי לא הביא טעם זה בשולחנו, וכן הוא בערוה"ש (שם אות א.).

אולם כבר תמה עליו **השאגת אריה** (סי' כח) דהא ליתא שהרי דעת רוב הפוסקים שאפילו כסות יום פטור מן הציצית בלילה, נמצא דאין מצות ציצית נוהג כלל בלילה, אבל תפילין דעת רוב הפוסקים ש"מן התורה" נוהג בלילה אלא שרבנן גזרו עלה הרי תפילין תדירה ממצות ציצית שאינה נוהגת בלילות מדברי תורה, ע"כ. וכן הקשה **בישועות יעקב** (סי' כה ס"ק א) על דעת הנמוק"י.

אבל **בארצות החיים** (סי' כה ס"ק א) דחה דברי השאג"א דכ"ש שיועיל מה שאין מורים להניח תפילין בלילה לענין שלא נקרא תדיר, דמה שקרוי תדיר או אינו תדיר עיקרו תלוי אם נוהג תמיד או אינו נוהג, וכל שאינו נוהג מקרי אינו תדיר, ומה שהוא תדיר או אינו תדיר בדעת בני"א תלוי. וכן הקשה **במגן גבורים** (סי' כה אות א.).

ומהמחלוקת הנ"ל למדנו שלהשאג"א הגדר של "תדיר" תלוי בעיקר המצוה, אם היא תדירה, ואין הדבר תלוי בכמה ששייך למעשה לקיימה, משא"כ לפי הארצה"ח ודעימיה הדבר תלוי בכמה ששייך במציאות לקיימה בפועל". ועוד יוצא מדבריהם דלכו"ע התדירות אינו תלוי בכמות הפעמים שמקיימים המצוה בפועל אלא כמה שייך לקיים אותה.

ובאמת כדבריהם מבואר ב**מהרש"ל** (תשובה צז) שפסק דמי שאכל דבר שחייב עליו ברכה אחרונה בורא נפשות רבות, ושכח לברך, והלך להטיל מים ונזכר קודם שבה לברך אשר יצר, שיקדים ברכת אשר יצר משום דקיי"ל בכל דוכתא תדיר ואינו תדיר תדיר קודם, וברכת אשר יצר הוא תדיר משא"כ בברכה אחרונה שיכול להיות כמה ימים זולתו וכגון שלא אכל או שתה כי אם בתוך הסעודה. וכן פסקו ה**מ"א** (סי' קסה ס"ק ג), ה**רע"א בהגהותיו** (או"ח סי' ז), ה**מ"ב** (שם ס"ק ב) וה**כה"ח** (סי' ז אות א.).

מבואר שהתדירות אינו תלויה לפי כל אחד ואחד אלא לפי המציאות כמה ששייך שיברכו אותה טפי. אולם ב**מו"ק** (סי' ז) כתב על **תשובת המהרש"ל** הנ"ל, אי משום הא לא אריא דמאן יימר שאין זה תדיר כמו זה אדרבה אכילה ושתיה תדירים יותר ברוב בני"א מעשיית צרכים, ע"כ. משמע מדבריו שהולכים לפי מה שבפועל תדיר טפי. וכן דעת ה**רוח חיים** (להגר"ח פאלאג'י סי' ז).

נחזור לנידון דידן. והנה לפי דברי המהרש"ל נראה שק"ש ותפילת ערבית תדירין הן כנגד ברכת מעין ג' שהרי אפשר לא להתחייב בברכה אחרונה זו שהרי יכול להיות כמה ימים זולתו וכגון שלא אכל או שתה כ"א בתוך הסעודה, וא"כ המתחייב בברכה זו והגיע זמן תפילת ערבית בשעה שרגיל להתפלל מעריב (דאם אינו רגיל להתפלל עתה אין משום תדיר וכמו שנבאר אי"ה בא' מהגליונות הבאים) עליו להתפלל קודם ושוב לחזור ולברך ברכת מעין ג' ואין עליו חיוב לברך לפני שעוקר מקומו שהרי לצורך מצוה אפילו שאינה עוברת אין משום חשש שמא ישכח כמבואר ב**ביאור הלכה** (סי' קעח סס"ע ב ד"ה עוברת). ודעת ה**ט"ז** המובא ב**שעה"צ** (שם אות מב) גם כן לא שייכא לכאן שהרי כבר סיים סעודתו.

וכן אם התחייב בברהמ"ז יש לומר דתפלת ערבית תדירה טפי שהרי אינו מחוייב לאכול לחם דהרי יכול לאכול מאכלים אחרים, ועוד שק"ש הוי מקודש [אא"כ אכל כדי שביעה שאז ברכהמ"ז הוי נמי מן התורה]. ועיין **במחנה חיים** (ח"א סי' ג ד"ה ובזה נסתר).

אלא דיעויין **בכה"ח** (סי' ז אות א) שהכריע שיש להקדים ברכת אשר יצר קודם ברכת המזון ולא משגחינן לתדיר, דחיישינן שמא ישכח. וא"כ ה"ה בנידון דידן, ודו"ק.

האם מותר לשיר שירה בפה בימי בין המצרים

בשדי חמד (פאת השדה מעי' בין המצרים סי' א' או י') כתב: לשורר ולנגן בפה שירות ותשבחות שנוהגים לזמר בסעודה שאינה סעודת מצוה היה נראה בעיני דשפיר דמי ורק על ניגון בכלי שיר אני מוחה בימים אלו וכששואלים ממני כו' אישיב להם שאם יאבו לעשות בלא כלי שיר וריקודין יעשו כו' ולא עלה על לבי לאסור הניגון בפה עכ"ל (אח"כ הביא שם מספר משא חיים דמשמע שם דגם שירה בפה אסורה, וצייד שם דאפשר לדחות הראיה ע"ש).

ובספר **מועד לכל חי** להגר"ח פלאג'י זצ"ל (הוי"ד בכה"ח סקמ"א) ז"ל ולסדר שיר חדש בשביל חתן הנושא אשה בנחמו, אם הוא הלשון והמליצה אין קפידא, אך הניגון באיזה מקא"מ פשיטא דאסור. והמלמדים שירות ותשבחות לתלמידיהם, הנה באלו הימים לא ילמדו כי אם מהניגונים של אלו השבתות דשוברים הלב, וטוב יותר שלא ילמדו כל עיקר עד שיעברו ויתמו ימי בכי על חורבן בית המקדש עכ"ל. (ומשמע שם דמיירי בשבוע שחל בו ט"ב, אולם בכה"ח שם העתיק ד"ז יחד עם איסור ניגונים ורקודים ומחולות ומשמע דד"ז שייך כל בין המצרים וצ"ע).

ובספר **מקור חיים** (לבעל החו"י) רס"י תקנ"א כי ממעטין בשמחה ואסור לשמוע קול זמרא דמנא ודפומא אם לא בסעודת מצוה עכ"ל ומשמע עכ"פ דלפני ר"ח אב זמרא דפומא שרי (וצע"ק דמשמע דגם זמרא דמנא שרי לפני ר"ח, ובשאר אחרונים ל"מ כן, עי' ביאור הלכה תקנ"א ד"ה ממעטים, ובכה"ח, וצ"ע).

וראיתי **בס' בין פסח לשבועות** פט"ו הערה ה שכתב: נפוץ בקרב הציבור שאין לשיר בימי ספירת העומר אך לא מצאתי שום מקור לזה מלבד לקט יושר בשם רבו בעל התה"ד שלא הי' אומר אליהו הנביא במו"ש בימי ספירה ושאלתי למרן הגר"ש אויערבאך (שליט"א) זצ"ל והשיבני שכל שירה שמעוררת לריקוד ומחול יש להמנע ממנה אבל שירה שמרוממת את האדם ואינה מביאת לריקוד ומחול מותר כו' ע"ש, אח"כ הביא מס' יוסף אומץ שכי' דבשבתות שבין המצרים ובימי ספירה"ע יש לומר הזמירות בקול נמוך קצת או בניגון שאינו משמח כו' וכי' עליו ואולם המנהג שלא להחמיר כלל בשבת. ועכ"פ יש ראייה ממנו שאין לשיר בספירה [ובין המצרים] בימי החול ע"כ.

ונראה דיש ללמוד מכ"ז גם לענינו להחמיר לכל הפחות כמו בימי ספירה. וב**מועדים וזמנים** (להגר"מ שטרנבוך שליט"א, ח"ח, שלח) הביא מספר לקט יושר שלא הי' שר זמירות שבת בשבתות של בין המצרים ואנו אין נוהגין כן דהוי אבילות בשבת ועכ"פ יש מקום להחמיר שלא לשיר בימי החול. [יקרא עלי מועד"י]

הנהנה ממאכל שרוב העולם לא נהנה ממנו האם חייב לברך

בכמה מקומות בשי"ס מצינו הכלל "בטלה דעתו אצל כל אדם" וביניהם בגמ' ברכות (לה:). דאמרו דלא מברכים על היין שלש ברכות דלא קבעי אינשי סעודתייהו עליה ואפילו אי קבע על היין בטלה דעתו אצל כל אדם. וכן נמצא כלל זה בסוכה (ד,). **בכריתות** (כא:). ועוד.

והנה יש להסתפק האם אוכל מאכל שהעולם לא נהנה ממנו משום שטעמו רע, והוא נהנה, האם אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם שאין מברכין עליו, דבברכת הנהנין אזלינן בתר הנאת גרון ואם רוב העולם לא נהנה מהמאכל אינו מברך עליו וכמו שביארנו באורך בס"ד בגליונות ס"ב ותכ"ט.

ולכאורה יש ללמוד שאפילו בדברים התלויים בטבעו ותכונותיו של האדם אמרינן בטלה דעתו דבתר הרוב אזלינן, מדברי הפר"ח (יו"ד סי' קטז ס"ק ג) שכתב בענין איסור בל תקשצו דכל דבר מאוס אף למי שנפשו יפה אסירי משום דכו"ע מאיסי להו הני מילי, ובטלה דעתו אצל כל אדם, אבל איכא מילי אחרינא דקצת אינשי ממאיסי בהו ואחריני לא ממאיסי בהו למאן דמאיסי ליה אסור ולאחריני שרי, ע"כ. [ועיין בפמ"ג (יו"ד סי' פד ש"ד ס"ק ג) ובשד"ח (מע' הבית סי' ה ד"ה אחר זמן רב שכתב)].

ועיין עוד בפר"ח (שם סי' קיג ס"ק ג ד"ה ויש לדקדק) שכתב דקי"ל בכל דוכתא דדעת היחיד בטלה אצל דעת כל אדם כדאמרינן בברכות שם. [ובשעה"צ (סי' רה אות ג) כתב בענין ברכות דמשמע מהחיי"א שהולכים לפי הרוב של "אותו מקום". אלא שאין בנידון דשם ראייה לדברינו דאמרינן בטלה דעתו, דהתם כל זמן שאין הרוב אוכלים אותו המין מבושל יותר מחי אינו קרוי פרי כמבואר בלבוש שם, משא"כ בנד"ד המאכל ראוי והוא נהנה ממנו אלא שאחרים לא נהנים].

וכן מצינו ברא"ה (ברכות לה: סד"ה אמר רב יהודה) שכתב בענין שמן זית דלא מברכים עליו משום שאינו ראוי כלל ובטלה דעתו אצל כל אדם ובהא לא חזי לברוכי, ע"כ. משמע מדבריו דאפילו אם הוא נהנה אמרינן שבטלה דעתו גם בברכות הנהנין [ואע"פ שמצינו בראשונים שם שפירשו כוונת הגמ' באופן אחר אין טעמם משום דלא אמרינן בטלה דעתו, עיין בדבריהם].

וכן מוכח מהמטה משה (סי' שסג) שכתב דאמרינן בטלה דעתו לענין ברכת הנהנין כמש"כ מהרא"י על אותם שאין נהנין דבטלה דעתו, ע"כ. מבואר להדיא שגם בברכת הנהנין אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם ומי שאינו נהנה עליו לברך כיון דלשאר אינשי אית להו הנאה. ואע"פ שהמ"ב (סי' רד ס"ק מה) כתב בענין מי שאוכל מאכל של איסור מפני הסכנה מברכים עליו ואם הוא דבר שנפשו קצה בזה א"כ אין החיך נהנה ממנו וא"צ לברך, ע"כ. משמע דאזלינן בתר ידידה שאני התם "שקץ" מאכילתו ואין זו בגדר אכילה כלל.

אולם הלוים מצאתי במנחת אלעזר (ח"ד סי' יז ד"ה אמנם יש לתרץ) שיצא לחלק שבדבר שאינו תלוי אלא ברצונו של אדם כמו לגבי יין לקבוע עליו, אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם, משא"כ היכן שהדבר תלוי בטבעו ותכונתו לא אמרינן בטלה דעתו. ועפ"י כתב שבכל האיסורים שבתורה אם עירב בהם רוש ולענה אף שלכל העולם כולו הוא טעם רע י"ל דאם אוכל ביוה"כ חייב כרת או מלקות דזה שהוא בטבע גופו ל"ש לומר דבטל אצל כל אדם, ע"כ. ולפי דעתו בנד"ד חייבים ברכה.

אבל מדברי הפר"ח הרא"ה והמטה משה הנ"ל מוכח היפך דבריו. וכן יוצא מדברי הרמ"א (סי' תרמ סעי' ד) שכתב לגבי מצות סוכה דאע"פ דמצטער פטור ממנה מ"מ לא יוכל אדם לומר מצטער אני אלא בדבר שדרך ב"א להצטער בו, ע"כ. ועיין במ"ב (שם ס"ק כח) שכתב בדעת הרמ"א דאף שהוא מצטער אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם. ולכאורה לפי דברי המנחת אלעזר קשה שהרי מצטער בטבעו תלוי ומ"מ אמרינן דבטלה דעתו. ועי' עוד מש"כ בס"ד בגליון ס"ב.

בענין ברכת שהחיינו בימי בה"מ

כתב השו"ע (תקנ"א סי"ז) טוב לזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש, אבל על פדיון הבן אומר ולא יחמיץ המצוה, ע"כ. והוסיף הרמ"א "וכן בפרי שלא ימצא אחר ט"ב מותר לברך ולאכלו בין המצרים".

והנה כ' המ"ב (ס"ק צ"ט) בשם האחרונים דאשה מעוברת מותרת לאכול פרי בלא שהחיינו דשמא תתאוה ויגרום נזק לה ולולד עכ"ל (ולפי"ז לכאוי ה"ה חולה שהותר לו לאכול אינו מברך שהחיינו). וצ"ע מאי שנא מפרי שלא ימצא אח"כ שמברך שהחיינו כדי שלא להפסיד המצוה.

וגם בשע"ת וכה"ח ס"ק ריד כתבו בשם כמה אחרונים שאם שכח וברך ברכת הפרי על פרי חדש שיברך שהחיינו ויאכל הפרי כדי שלא יפסיד ברכת שהחיינו וצ"ע. ועי' כה"ח שם ס"ק ריא שעמד ע"ז.

ובשלמת חיים [להגרי"ח זוננפלד זצ"ל, תשובה פג (במהדו"ח סי' ש"ז)] תירץ בזה"ל: החילוק פשוט אם לא יהיה הפרי מצוי יתבטל מהברכה מכל וכל, אבל במעוברת הלא תוכל אם תרצה לשמוע ברכת שהחיינו אח"כ וגם החולה, וכנראה כיון שהוא חולה ואחרים אינם מברכ"י לא שייך כ"כ שמחה לברך ע"ז שהחיינו. זכר לדבר אם אין האב נמצא בשעת המילה אינם מברכים שהחיינו שהשמחה אינו במילואה.

ובהערות הגר"ח קניבסקי שליט"א על סי' קרא על מועד" תירץ בזה"ל: לק"מ, דכיון שאוכל מפני פקו"נ שחושש שמא ימות אם לא יאכל ל"ש לומר שהחיינו לזמן הזה.

חיוב התפילה על הגאולה

והנה החסיד...ודאי שיצטער תמיד צער ממש על ירושלים ועל החורבן. מצד מה שזה גורם מיעוט כביכול לכבודו יתברך. ויתאוה לגאולה לפי שבה יהיה עליו לכבוד השי"ת. והוא מ"ש התנדבי"א (רבה פ"ד) ומתאוה ומיצר לכבוד ירושלים וכו'. [ז"ל התנדבי"א: כל חכם מישראל שיש בו ד"ת לאמיתו, ומתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודו של ישראל כל ימיו, ומתאוה ומיצר לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש ולישועה שתצמח בקרוב ולכנוס גלויות זוהר לרוח הקודש בדבריו כו'.] ויתפלל תמיד על גאולת בני ישראל והשבת כבוד שמים לעילוי. ואם יאמר אדם מי אני ומה אני ספון שאתפלל על ירושלים וכו', המפני תפילתי תצמח הישועה. תשובתו בצדו כאותה ששנינו (סנהדרין לו א) לפיכך נברא אדם יחידי כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם. וכבר נחת רוח הוא לפניו יתברך שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת. ואף שלא תעשה בקשתם מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה טעם שיהיה. הנה הם עשו את שלהם והקב"ה שמח בזה. ועל העדר זה הדבר התרעם הנביא (ישעיה נט) "וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיעי". ואמר (שם סג) "ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומד". ואמר (ירמיה ל) "ציון היא דורש אין לה" ופי' ז"ל (סוכה נ"א) מכלל דבעיא דרישה. הרי כאן שחייבים אנחנו בזה. ואין לנו ליפטר מפני מיעוט כוחנו. כי על כיוצא בזה שנינו (אבות סו"פ ב) לא עלך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין ליבטל הימנה. ואמר עוד הנביא (ישעיה נא) "אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה". ואמר כו' [מסילת ישרים סוף פ"ט]

נתרם ע"י

הרב משה דויטש שליט"א
להצלחה בכל הענינים

נתרם ע"י

הרב חיים סויסה שליט"א
להצלחה בכל הענינים